

Pospíšil, Ivo

Poezie a mlčení: místo úvodu

In: *Česká a slovenská poezie: slovo a mlčení : kolektivní monografie*.
Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Brno: Galium, 2015, pp.
[5]-7

ISBN 978-80-905336-8-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81570>

Access Date: 22. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Poezie a mlčení: místo úvodu

Kolektivní svazek *Česká a slovenská poezie: slovo a mlčení* je další z ediční série *Brněnské texty k slovakistice*, která vznikla roku 1998 v souvislosti se založením slovakistiky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Témata byla různá: směřovala však především k česko-slovenskému vztahu a jeho různým aspektům, snažila se ho kultivovat v diskusi, sporu i souhře, a to i v širším rámci střední Evropy, Evropy jako takové a světa, k slovakistice jako součásti české slavistiky i k významným událostem v česko-slovenské relaci, například k roku 1968 nebo 1993. Na jedné straně směřovaly tyto monografické svazky k hlubinnému a netradičnímu, často až kontroverznímu chápání česko-slovenského vztahu bez umělých a vnucovaných iluzí a idyl jako reálného vztahu národů, kultur a jejich činitelů v jejich rozporné jednotě, na straně druhé jsme nemohli nevidět, že tento vztah, jak již uvedeno, má větší dimenzi a účast badatelů z Polska, Maďarska, Rakouska a dalších zemí – byť spíše sporadická – ovšem kromě českých a slovenských lingvistů, literárních vědců, kulturologů, historiků a politologů – to potvrzovala. Stranou nezůstávaly ani minuciózní sondy do prózy, poezie a třeba i konkrétních literárních směrů (postmodernismus) i do jazyka a jeho současných proměn.

Tento svazek patří právě k tomuto typu bádání. Poezie je zřetelně dominantním slovesným projevem v obou literaturách, i když jí zdatně, hlavně kvantitativně, ale i kvalitativně konkuruje – zejména od 20. století – próza. I když Nobelovu cenu za literaturu nepokládáme za směrodatnou při posuzování estetické hodnoty slovesného umění, přesto není asi náhoda, že právě česká a slovenská poezie zrodily nejen kandidáty, ale v jednom případě i nositele této ceny a Jaroslav Seifert, jenž ji podle svých vlastních slov přebíral jakoby za celou svou básnickou generaci, mohl být za čas – kdyby tomu osud chtěl – doprovoben Milanem Rúfusem. Jsou tu však mnohem důležitější aspekty, faktory, situace.

Brněnské texty k slovakistice mají jednu konstantní vlastnost, jíž se odlišují od různých edic, které se snaží programově vyhybat problematickým, řekl bych delikátním místům v česko-slovenském vztahu. Vycházím přitom z teze, že – nehledě na všechna ujišťování, mezi jinými i politiků, naše národy se dobře neznají a spíše si o sobě vytvářejí různé falešné představy, stereotypy nebo iluze anebo – a to je ještě mnohem horší – o svých vzájemných vztazích a svém poznávání nepřemýš-

lejí v domnění, že v předpokládaném světě finančních trhů, jak nám jej předkládají masmédia, světě bez národů a států, je to stejně jedno: stačí, že naše jazyky jsou vzájemně srozumitelné a na trhu práce a v kosmopolitním světě se rozhodně domluvíme – dokonce taková reflexe může být i škodlivá a nepříjemné věci raději retušujeme nebo o nich nemluvíme, aby nám nekazily oficiální žádoucí idylu. Bohužel tato hlediska zastávají i někteří akademici. To vše vyplývá především z neznalosti minulosti a přítomnosti obou národů; je to s podivem, když si představíme vlnu slovenské imigrace do českých zemí a současnou, jak se tvrdí, informační a vzdělanostní společnost. Je to však právě naopak, známe se stále méně a hůře, pod svícnem bývá největší tma. A nejde jen o donekonečna opakovanou polopravdu, že mladé generace slovenštině nebo češtině nerozumějí, že třeba Češi neznají slova jako vankúš, ťava, žeriov alebo premávka. To jsou však povrchnosti a ty jsou snadno napravitelné: především neznáme dějepisnou faktografii, neboť se u nás v minulosti i dnes mnoho věcí zamlčuje, retušuje a pokud se přímo nelže, tedy se neříká celá pravda. Proto Češi nerozumějí slovenským pohnutkám, které vedly k vzniku dvou samostatných slovenských států, proto Slováci neznají elementární fakta z českých dějin středověkých ani novověkých, nevědí, jak Češi prožívali léta 1939–1945 a co byly Země koruny české a jaký měly statut – to nevědí ani někteří vysokoškolsky vzdělaní lidé. Píšu Češi a Slováci, ale jistě nemyslím všechny, ale mnohé, zejména mladší generace. To se v míře ještě větší týká české a slovenské literatury a zvláště poezie. Poezie se často vzývá, ale nechce se, nerecituje se, je chápána jako něco příliš elitního a ezoterického, neuchopitelného, umělého, v dnešním světě nepřipadného. Je tedy téma poezie na ose slovo a mlčení páteřním tématem celé edice *Brněnských textů k slovakistice*.

Témata těchto textů vznikala obvykle z rozhovorů iniciátorů těchto setkávání; některá jsem vymyslel sám, jiná Miloš a Anna Zelenkovi, jiná zvěčnělý Slavomír Wollman za účasti Antonína Měšťana, našeho přítele, jenž už také není mezi námi. Toto téma básnické navrhla slovenská básnířka Dana Podracká, která s vedením bratislavského Literárního informačního centra má lví podíl na podpoře brněnské slovakistiky: je to však ze slovenské strany také výrazná podpora jediná – snad s výjimkou dvou tří jednorázových akcí. I v tom je před námi ještě mnoho práce.

Poezie má mnoho poloh a evokuje řadu myšlenkových okruhů. Na jedné straně je tu snaha ukázat na nezbytí vrátit slovům jejich původní význam, v čemž má poezie funkci nezastupitelnou. S tím souvisí na straně druhé i role kontinuity básnického jazyka, návaznost na tradici i na její přetváření v nových zjevech a dílech. Potom jsou tu výrazné osobnosti, často také nejednoznačně hodnocené tak, jak se do básnění zaplétá politika, aktuální společenské dění a převažující ideologické tlaky. I poezie má nezanedbatelnou etickou dimenzi a básník také svou odpovědnost, i když vystupuje třeba v roli novináře nebo politika. Skutečný básník se nezapře v žádné činnosti a jeho poezie má etický rozměr již tím, že se projevuje jako skutečná poezie. Významný český básník, prozaik a překladatel prózy a poezie,

především ruské a americké, Jan Zábřana (1931–1984) to ve svých denících *Celý život* (vyd. 1992) vyjádřil v proslulé pasáži o Nezvalově pohřbu, kde se v projevu Františka Branislava tváří v tvář veškeré nasládlé oficióznosti z Nezvalových slov prodraly „zašité nůžky“ skutečné poezie jako v jeho geniálním *Podivuhodném kouzelníkovi* (1922), neboť neznám slova výstižnější pro tajemství poezie, než jsou tato (*Láska*): „*Divoké víry mne vzhůru vehnaly / hvězdy se ve mně koupaly / Mezi dvěma nekonečnostmi ta třetí // – Jakou příčinu mají tvoje slova? // – Neznám příčinu a důvodu // Potkal jsem tedy svou vlastní náhodu / Avšak miluji tě Miluji tě a neznám / Viděl jsem nebesa otevřena tvými slovy / a země pohnula se v hloubi tvými slovy / Musím odejít Náhoda může já nemohu // – Od které doby je tomu co jsi tak zhřešil? // – Ach neptejte se Býval jsem šťasten / když soudruhy prací svou jsem těšil / a poněvadž se mi čehosi nedostalo / teď cosí mne přerůstá...*“

Poezie v celém svém rozpětí od klasické, moderní, která již prošla zkouškou času, po nejnovější básnické pokusy nejmladších generací, ale především srovnávací pohled: to je podstata česko-slovenského vztahu, totiž neustálé poměrování, konfrontace, spor, ale i soulad, nejlépe v ještě širších souvislostech, v nichž se v nečekaných relacích odráží přítomnost české a slovenské poezie v evropské a světové kultuře a umění i šokující polohy, jež naznačují, že někdy má básník spíše mlčet a naopak, že básník jdoucí záměrně proti většinovému, byť skrytému proudu, nemusí přestat být básníkem, neboť je tu ještě pravda poezie. Ono srovnávání ukazuje, že poezii – stejně jako celou literaturu – nelze dělit podle jiných kritérií než zase básnických, poetických; všechna ostatní jsou zvnějšku přinesená, umělá a falešná. *Hymnus na Slunce*, jenž prý složil (snad kolem roku 1360 př. n. l.) v egyptské Nové říši faraon Amenhotep IV., který jako radikální reformátor přijal jméno Achnaton, zůstane navzdory autorově politické porážce a pravděpodobně i násilné smrti: básně a básníci se vznášejí v ovzduší nehledě na přicházející a odcházející průvody vládců, neboť názor ztělesněný v básni je „kovu trvalejší“ („aere perennius“, Horatius) a „nestvořený rukou“, tedy nemateriální, duchovní („нерукотворный“, Puškin): „*Skvěješ se vznešené a velké / vysoko nad zeměmi všemi, / paprsky tvoje objímají světy, / světy, jež zrodily se z tebe, / a ty jsi Den a spoutáváš je všechny, / ty spoutáváš je pro drahého syna. // Když zapadlo jsi pod západní obzor, v temnu je země jako v temnu smrti, / lidé spí v komorách s hlavami zastřenými, / že jedno oko neuvidí druhé, / a kdybys kradl jim, / co mají pod hlavami, / snad nikdo nevěděl by o tom [...]. Tys bylo jediné a první! / Vyšlo jsi se svou zářnou tváří / a zjevilo ses palčivé a krásné, / a když ses blížilo a vzdalovalo, / za sebe vytvořilo milióny podob, / vesnice, města, pole, cesty, řeky. / Veškeré oči před sebou tě vidí, jak nad zemí jdeš, zářné slunce denní!*“ (přel. Z. Žába, přebásnila V. Kubíčková).

Je proto česká a slovenská poezie sice křehkou, ale plodnou půdou pro vzájemnou přímou i nepřímou konfrontaci hodnot. Co může být v dnešku zmítaném chaosem, který má svou prvopříčinu právě ve všeobecné destrukci hodnot, důležitější a krásnější?

Ivo Pospíšil, koeditor

